

فضای تویتتر شده، از طرفی سرعت وقایع در سریال مصری - سعودی به قدری بالاست که مخاطب نمی‌داند دقیقاً به کدام یک از اتفاقات درون سریال واکنش نشان دهد. اگر بخواهیم میان واکنش‌های مخاطبان دسته‌بندی و طیف‌بندی قائل شویم، واکنش‌ها را باید به دو دسته فرمی و محتوایی تقسیم‌بندی کنیم. دسته‌بندی‌ای که فهم درستی از کیفیت سریال سعودی‌ها به ما می‌دهد.

محمدحسین سلطانی خبرنگار
تویتتر عربی چند ساعت پس از پخش قسمت اول سریال معاویه به مرز انفجار رسید. البته پیش‌بینی این اتفاق هم می‌شد. اثر بحث‌برانگیز MBC مصری میان کاربران کشورهای مختلف عربی واکنش‌های متفاوتی را برانگیخته و منتج به تئیفه‌ای در

سریال جنجالی شبکه سعودی درمیان مخاطبان عرب‌زبان چه بازتاب‌هایی داشته است؟

واکنش معکوس!

نگاه‌های فرامتنی موافقان ومخالفان

بسیار ناگاهی به فضای تویتتر عربی از ۱ مارس متوجه می‌شویم، موافقان سریال معاویه، بیش از آنکه این اثر را درباره کیفیتش مورد تحسین قرار دهند، صرفاً سوژه و نوع نگاه کارگردان به وقایع، مورد پسندشان بوده. این طیف از مخاطبان نه تنها جزئیات روایتی و فرمی اثر نپراخته‌اند، بلکه در تعریف از صحنه‌هایی از این فیلم بخش‌ها و کلیپ‌هایی از دیگر آثار را در صفحات مجازی خود منتشر می‌کنند. از طرفی حضور گسترده کاربران سعودی و البته اماراتی در میان تحسین‌کنندگان این اثر نشان می‌دهد، معاویه به دلیل مسائل فرامتنی مورد اقبال مخاطبان سعودی و اماراتی واقع شده است. از طرفی انتشار گسترده بخش‌هایی از این سریال در صفحات اجتماعی، حجم واکنش‌ها را افزایش داده و فضای تویتتر این چند کشور را پر کرده است. در این بین کاربران اماراتی و مصری واکنش کمتری به این اثر نشان داده‌اند و عمده توییت‌های مثبت از آن خود سعودی‌هاست. به عنوان مثال عمر، که یک کاربر عربستانی با ۱۴ هزار دنبال‌کننده است، با انتشار چند صحنه از معاویه می‌گوید: «سریال #معاویه نشان‌دهنده گامی فرهنگی به سوی رهبری جدید جهان عرب با پادشاهی عربستان سعودی و ناسیونالیسم عربی آن است. معاویه بن ابی سفیان، رهبر بزرگ سعودی، جایگاه بزرگی در ناسیونالیسم سعودی دارد.» الفاظی چون ناسیونالیسم عربی و ارتباط برقرار کردن میان معاویه و لفظ رهبر بزرگ سعودی عمده نظرانی است که مخاطبان سعودی و موافقان معاویه از باقی کشورها داشته‌اند مربوط به تفسیر فرامتنی است که از اثر شده. نودی فهد با ۳۶ هزار دنبال‌کننده دیگر مخاطب عربستانی است که از سریال معاویه تمجید کرده: «با دیدن #سریال #معاویه_بن_ابی_سفیان چقدر به شهروندی عربستان افتخار می‌کنم. اولین پادشاه اعراب و مسلمانان، پسر شهبه جزیره عربستان و پسر #قریش، بدون او اسلام به دنیا و مرزهای چین نمی‌رسید. او یکی از اجداد ما است که بر تاریخ مسلط بوده و تاریخ را نوشته است.»

از طرف دیگر مخالفان سریال هم با دیدگاه‌های فرامتنی به اثر تازه سعودی‌ها پرداخته‌اند. هم‌زمانی پخش این اثر و اعتراضات سوریه باعث شده کاربران عرب تصاویر کشتار مردم توسط نیروهای جولانی را تصویر واقعی معاویه و طر فدارانش بدانند. همام شعلان با انتشار تصویری از به رگبار بستن یک غیرنظامی توسط نیروهای جولانی گفت: «دیگر نیازی به تماشای سریال معاویه نیست. هم اکنون می‌توانید جنایت امویان را به‌صورت زنده تماشا کنید.» از طرفی مخاطبان عرب با انتشار تصاویری از سریال امام علی (ع) ساخته میریاقی، میان ساکنان‌های این اثر و سریال معاویه، مقایسه کردند و به تصور کشیدن شخصیت‌های صدر اسلام در

نقد‌های فرمی هم در دستور کارند

با کنار گذاشتن مطلب مربوط به محتوای این اثر به نقدهای فرمی در اثر می‌رسیم. نقدی‌هایی که در میان آن تشویق‌ها به حداقل می‌رسند و ایرادها برجسته‌تر و پررنگ‌تر بیان می‌شود. به عنوان مثال؛ عبدالله نعیمی پژوهشگر اهل عربستان با انتشار مطلبی در تویتتر گفت: «سریال معاویه را به دلیل اجرای ضعیف و ایرادات فنی فراوان آن تماشا نکردم. معتقدم اگر هنرمندان عربستانی برای تجسم شخصیت‌ها کار بیشتری انجام می‌دادند وضعیت بهتر بود، خدا رحمت کند حاتم علی (کارگردان سریال صلاح‌الدین ایوبی و عمر) را که توانست این کار را به بهترین شکل ممکن کارگردانی کند.» در مطلب دیگری بنت المملکه، کاربر عربستان سعودی با حدود ۲۴ هزار دنبال‌کننده، صحبتی را از منتقد تونسلی نقل می‌کند با این مضمون: «#عربستان میلیون‌ها دلار می‌سوزاند تا چهره معاویه را جلاد دهد، اما به آن‌ها نتیجه معکوس می‌دهد و سریال تبدیل به تبلیغات رایگان برای امام علی علیه‌السلام می‌شود.» محمد کاربر عرب دیگر با مقایسه میان سریال عمر و معاویه، معاویه را اثر ضعیف‌تری نسبت به عمر می‌داند و می‌گوید: «با تمام احترامی که برای همه بازیگران سریال #معاویه قائلم، هیچ‌کدام نتوانستند ۳۰ درصد از عملکرد و قدرت بازیگران سریال #عمر را ارائه دهند، اولاً به خاطر قدرت کارگردانی مرحوم حاتم علی و ثانیاً

ارتجاعی و واپس‌گرایانه قلمداد می‌شود و از این سو بسیاری از علمای اهل سنت نیز این اثر را نسبت به صحابه پیامبر توهین‌آمیز قلمداد کرده‌اند. سریال معاویه را با این نگاه نباید در دوگانه شیعه-سنی بازخوانی کرد. چند سال پیش سریال «عمر» در تلویزیون قطر نمایش داده شد که اگرچه مطابق روایات شیعی نبود اما بر مشهورات اهل سنت متعهد باقی مانده بود و تصویری هزار و یک شبی و سانتی‌مانتال از صدر اسلام ارائه نمی‌داد. سریال بدون هیچ دردسری در کشورهای عربی نمایش داده شد و حساسیت فرقه‌ای در جاه اسلام برنیزینگشت. سریال معاویه، نماد شیفت بازنمایی تاریخی صدر اسلام و اسلامی که همه مسلمانان می‌شناسند به اسلام اموی است. موضوعی که با توجه به دانش محدود نسل جدید مسلمان از تاریخ صدر اسلام ممکن است در فهم تاریخی نسل جدید مسلمان جا باز کند.

در سریال، معاویه جوان باهوش، جاه‌طلب و بلندپروازی است که رویای کشورگشایی دارد. خلیفه دوم به او اعتماد می‌کند و سرحدات غربی ممالک اسلامی آن دوران، شام را به او می‌سپارد تا آبادش کند. با این حال در برابر معاویه توسعه‌گر (!) که عاشق فتح است و دوست دارد کشورگشایی کند و روز به روز قلمرو اسلامی را گشاده کند موافقتی نیست؛ از جمله این موانع امام علی (ع) است که سودای کشورگشایی ندارد و به ارزش‌های اسلامی متعهد است. در این خوانش معاویه تجددگرا و جاه‌طلب در برابر خلفا و امیرالمومنین محافظه‌کار قرار دارد که چون پا از زمین حجاز بیرون نگذاشته‌اند و دنیا را ندیده‌اند و هنوز در حال‌وهوای روزهای زندگی و جهاد در کنار رسول خدا هستند؛ به ارزش توسعه و مملکت‌گشایی و ثروت‌های روم و فارس بی‌توجهند. در این بازنمایی خلفا و امیرالمومنین و به تبع آن روح صدر اسلام امری

مصطفی عقاد، کارگردان فیلم الرساله -که ما در فارسی به نام محمد رسول‌الله می‌شناسیم- به روح زمانه بعثت و نبوت سید المرسلین و همه حساسیت‌های جهان اسلام توجه نداشتند اما با آگاهی از ظرافت‌ها و محدودیت‌های روایت نمایشی تاریخ صدر اسلام، تلاش کردند به مشهورات و روایات مورد قبول اهل سنت متعهد و وفادار بمانند. در این خوانش، سریال معاویه یک مورد شاذ و غیر معمول است. هرآنچه از اسلامی که خاتم‌انبیاء به مسلمانان معرفی کرد؛ هر فضیلتی که در روایات تاریخی از صدر اسلام خوانده بودیم و شفته‌اش شده بودیم و بعد‌ها در آثاری چون الرساله دیده بودیم، قرار است در سریال معاویه با نماهای رقت‌انگیز نگره‌پدیده شود. ارزش‌هایی چون برابری و عدالت و ساده‌زیستی که مشخصه انقلاب نبوی بود در روایت و بازنمایی سریال معاویه از اسلام جایی ندارد.

سریال «معاویه» اولین اثر تصویری نیست که قرار است تاریخ صدر اسلام را بازنمایی کند. پیش‌تر چندین سریال و اثر سینمایی در جهان عرب، دوره خلافت خلفای راشدین و زندگی صحابه رسول اکرم را روایت کرده‌اند؛ هرکدام براساس بافتار اجتماعی و فرهنگی و سیاسی لحظه تولیدشان واجد فرامتن‌هایی بود که می‌شد برداشت‌ها و تحلیل‌های امروزی از آن گرفت. با این حال نقطه مشترک همه این آثار تاریخ اسلامی پیش از سریال معاویه، رعایت حدی از وفاداری به روایات مشهور تاریخ اسلام بود. کارگردان‌های این اثرهای سینمایی و تلویزیونی اگر چه مانند مرحوم

حانیه قاسمیان خبرنگار گروه جهان‌شهر

اسلام اموی را در سریال «معاویه» ببینید